

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ի 2025 թվականի 3-րդ եռամսյակում իրականացված միջոցառումների

Գիտական ուսումնասիրություններ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ի կողմից իրականացվող գիտական ուսումնասիրություններն ուղղված են «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի, «Խոր Վիրապ» և «Գոռավանի ավազուտներ» պետական արգելավայրերի տարածքների բնական էկոհամակարգերի, լանդշաֆտային ու կենսաբանական բազմազանության, գենոֆոնդի ուսումնասիրմանն ու պահպանմանը:

Երրորդ եռամսյակի ընթացքում բոլոր աշխատանքները կատարվել են համաձայն 2025 թվականի տարեկան աշխատանքային ծրագրի:

ա) Խոշոր կաթնասուն կենդանիների հաշվառում

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում կենսաբազմազանության, կենդանիների իրավիճակի և տարածվածության վերաբերյալ տեղեկատվության ստացման նպատակով կանոնավոր կերպով անցկացվում են խոշոր կաթնասուն կենդանիների որոշ խմբերի ուսումնասիրություններ: «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ը կենսաբազմազանության մոնիթորինգն իրականացնում է Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան մասնաճյուղի հետ համատեղ՝ «Ընձառյուծի պահպանությունը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

2025 թվականին արգելոցի տարածքում ուսումնասիրությունների իրականացման նպատակով սահմանվել է դիտարկման ցանց, որը ներառում է մշտական և ժամանակավոր (սեզոնային) դիտակետերը, երթուղիները՝ դիտարկումների, ստուգայցերի, երթուղային հետազոտությունների և ուսումնասիրությունների անցկացման համար: ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում գրանցված կենդանիների տարածվածության, տեսակային կազմի, քանակի, բնակության վայրերի, կենդանիների առկա կարգավիճակի ուսումնասիրությունների իրականացման նպատակով՝ արգելոցի տարածքում առկա

է 30 ֆոտոթակարդ (Նկար 1): Ֆոտոթակարդները ստուգվում են 2-3 ամիս պարբերականությամբ: Վերջիններից ստացված տվյալների համաձայն որոշ կենդանիների համար կատարվել են քանակի մոտավոր հաշվարկներ և ֆիքսվելու հաճախականությունը կոնկրետ տարածքներում:

Կենդանատեսակների թվաքանակ մոնիտորինգ ըստ ֆոտոթակարդների երրորդ եռամսյակում

Ֆոտոթակարդ	Կենդանիների տեսակ											
	Կովկասյան ընձառյուծ	Ուրալական ընձառյուծ	Գորշ առջ	Գայլ	Լուսան	Աղվես	Նապաստակ	Անտառային կատու	Փղոսուր	Քարակալաբլիս	Աքիս	Վայրի խոզ
1	0			2	1	0		0			1	5
2	0			0	3	1		0			0	2
3	0			1	0	0		0			0	4
4	0			1	1	0		0			0	3
5	0			0	0	1		0			0	4
6	0			0	1	2		0			1	5
7	0			0	3	1		0			1	0
8	0			1	0	0		0			1	0
9	0			2	0	0		0			0	2
10	1			0	0	0		0			1	4
11	0			2	0	1		0			1	5
12	0			3	2	0		0			1	4
13	0			0	1	1		0			1	2
14	0			0	1	2		0			2	1
15	0			4	1	0		0			2	0
16	0			3	3	0		0			0	4
17	0			0	2	2		0			1	0
18	0			2	3	2		0			1	2

19	0			0	4	1		0			0	4
20	0			0	0	0		0			0	0
21	0			2	3	0		0			0	0
22	0			2	0	0		0			0	1
23	0			2	0	0		0			0	3
24	0			4	0	0		0			0	3
25	0			4	0	0		0			0	3
26	0			4	2	1		0			0	0
27	0			0	3	0		0			0	0
28	0			0	0	0		0			0	0
29	0			0	0	0		0			0	0
30	0			0	0	0		0			0	0

Մոնիտորինգն իրականացվել է ֆոտոթակարդների և տեսանկարահանման կադրերի միջոցով:

Նկար 1

Սեպտեմբեր ամսվա ընթացքում ֆոտոթակարդներով նկարվել է կովկասյան ընձառյուծ (*Panthera pardus tulliana*), ինչպես նաև դաշտային ուսումնասիրությունների ընթացքում արձանագրվել են գիշատչի կենսագործունեության հետքեր, ոտնահետքեր: Կենդանու արեալը հիմնականում ուսումնասիրվում և ընդգրկում է պետական արգելոցի «Խոսրով» և «Կաքավաբերդ» տեղամասերը: Վերլուծությունից պարզ է դարձել, որ նկարված կենդանին ընձառյուծի նույն արու առանձնյակն է, որին ֆոտոթակարդները պարբերաբար արձանագրում են «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում: Սա ընձառյուծի առանձնյակի Հայաստանում գրանցված ամենաերկար բնակության դեպքն է, որը փաստում է պետական արգելոցի պահպանության աշխատանքների արդյունավետությունը:

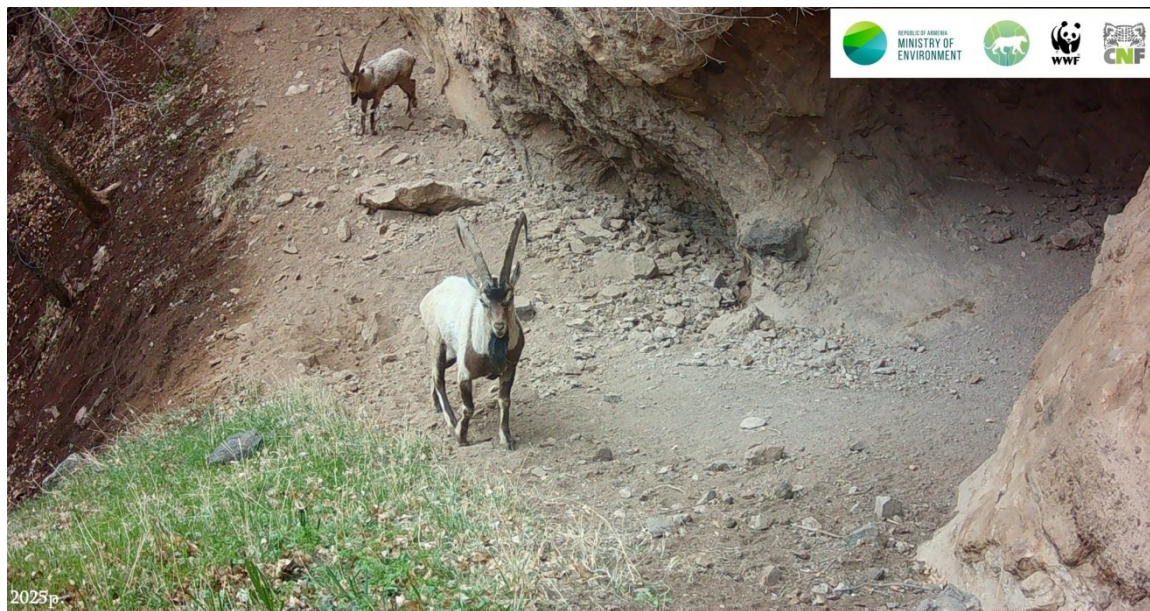
Ներկայումս ընձառյուծը ներառված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում որպես «կրիտիկական վիճակում գտնվող» և Բնության պահպանության միջազգային միության (ԲՊՄՄ) Կարմիր ցուցակում որպես «Վտանգված» տեսակ, ինչի արդյունքում տեսակի պահպանությունը և ուսումնասիրումը շարունակում է մնալ բնապահպանական կարևոր խնդիրներից մեկը:

Նկար 2

Բեզորյան այծերի (*Capra aegagrus*) ուսումնասիրություններն իրականացվում են կետային դիտարկումների միջոցով՝ ծնի և զուգավորման շրջաններում, որը հաշվառում իրականացնելու լավագույն ժամանակահատվածն է, քանի որ կենդանիները գրեթե ողջ օրվա ընթացքում ակտիվ են լինում, և տարբեր տարիքի և սեռի առանձնյակներին տեսնելու հնարավորությունները քիչ թե շատ հավասար են, հատկապես հասուն արուներինը, որոնք այդ ժամանակ սովորաբար առանձնանում են էգերից և հաճախ նույնիսկ բնակվում են տարբեր վայրերում (Նկար 3):

Նկար 3

Գորշ արջը հիմնականում հանդիպել է չորային նոսրանտառներում: Տարածքը ներառում է այն վայրերը, որտեղ աճում են պտղատու ծառեր, հատապտուղներ և ընկուզենիներ, որոնցով արջը սնվում է:

Նկար 4

ՀՀ ԳԱԱ Երկրաբանական Գիտությունների Ինստիտուտի աշխատակիցները «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի «Իսաչաձոր» տեղամասում կատարել են հնէաբանական և շերտագրական ուսումնասիրություններ:

Նկար 5

Օգոստոս ամսին ՀՀ ԳԱԱ Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի, միջատաբանության և բնահողի կենդանաբանության լաբորատորիայի մասնագետները իրականացրել են մշտադիտարկման աշխատանքներ «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի «Խոսրով» տեղամասում:

Նկար 6

բ) Գիշատիչ թռչունների թվաքանակի և տեսակային կազմի որոշում

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի տարածքում շարունակվում են գիշատիչ թռչունների որոշ տեսակների (սև անգղ, սպիտակագլուխ անգղ, գիշանգղ, մորուքավոր անգղ, քարարծիվ, տափաստանային ճուռակ, սովորական հողմավար բազե) ուսումնասիրությունները: Բների գրանցումն իրականացվում է կանոնավոր շրջայցերի ժամանակ, որի ընթացքում ստուգվում են հին բները, և գրանցվում են նոր հայտնաբերվածները: Հաշվետու ժամանակաշրջանում սև անգղի */Aegypius monachus/* և մորուքավոր անգղի */Gypaetus barbatus/* նոր բնադրավայրեր չեն գրանցվել:

գ) Սողունների որոշ տեսակների տարածվածության և դրանց քարտեզագրման աշխատանքների իրականացում

Սողունների ֆաունան արգելոցում բավական բազմազան է: Ուսումնասիրությունները կատարվել են դիտարկումների մեթոդով, որի ընթացքում արձանագրվել են կովկասյան ագամա, անդրկովկասյան մողեսիկ, հազվագյուտ և անհետացող տեսակներից գրանցվել է միջերկրածովային կրիա /*Testudo graeca*/: Արգելոցի տարածքում գետերի ափամերձ տեղամասերում գրանցվել է սովորական լորտու և ջրային լորտու: Գյուրզայի ինչպես նաև իժերի ապրելավայրերն օջախային բնույթ են կրում և կախված են ժամանակավոր և մշտական ապաստարանների և կերի առկայությունից:

դ) Վեդի և Խոսրով գետերի ձկնատեսակների ուսումնասիրում (կարմրախայտ, քուռի բեղու)

Գիտական բաժնի կողմից շարունակվում են ուսումնասիրվել Վեդի գետի հունի հարթավայրային մասը՝ Եղեգնավան գյուղից մինչև պետական արգելոց ընկած հատվածը: Վեդի գետում առկա են բազմաթիվ արհեստական եղանակով առաջացած ջրվեժներ, որոնք խոչընդոտում են ձկների սեզոնային միգրացիային: Մանկունք գետում շարունակվում են ծիածանափայլ իշխանի ուսումնասիրությունները, որը նոր տեսակ է համարվում արգելոցի ձկների ֆաունայում:

ե) Հավաքված բուսատեսակների (հերբարիումների) գույքագրում, տեսակային կազմի որոշում և քարտադարանի ստեղծում

Շարունակվում են հերբարիումների գույքագրման աշխատանքները: Հաշվետու եռամսյակում կարվել է 325 և թվայնացվել՝ 125 հերբարիում:

«Բույսերի բազմազանության մշտադիտարկումը ՀՀ բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում» ծրագրի շրջանակում, «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ի աշխատակիցները կատարել են հետազոտական աշխատանքներ «Գոռավանի ավազուտներ» պետական արգելավայրի տարածքում, «Խաչաձոր» և «Գառնի» տեղամասերում: Ուսումնասիրվել են նախկինում տեղադրված

փորձահրապարակները՝ նպատակ ունենալով գնահատել բուսական բազմազանության պահպանումը և դրա դինամիկ փոփոխությունները ժամանակի ընթացքում:

Նկար 7

զ) Պետական արգելոցի թանգարանի և գիտական լաբորատորիայի աշխատանքների կազմակերպում և իրականացում

Էկոլոգիական կրթությանն ու դաստիարակությանն ուղղված միջոցառումների շրջանակներում «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց ՊՈԱԿ-ը 150 դպրոցականների համար բնապահպանական թեմաներով կազմակերպել է 10 դասընթացներ: Գիտելիքների ամրապնդման նպատակով աշակերտների համար կազմակերպվել են տարբեր բնապահպանական թեմաներով մշակված խաղեր:

3-րդ եռամսյակում պետական արգելոցի թանգարան է այցելել 350 այցելու: Թանգարանում այցելուներին ներկայացվել է պետական արգելոցի պատմությունը, բուսական և կենդանական աշխարհը, պատմամշակութային հուշարձանները, «Գոռավանի ավազուտներ» և «Խոր Վիրապ» պետական արգելավայրերը իրենց բնորոշ ֆլորայով ու ֆաունայով, ինչպես նաև կազմակերպվել է արգելոցի մասին պատմող կարճամետրաժ ֆիլմի, ֆոտոթակարդների կողմից նկարահանված

լավագույն կադրերի դիտում, Arloopa հավելվածի միջոցով կովկասյան ընձառյուծի հետ նկարահանում:

Հաշվետու եռամսյակում կատարվել է նաև թանգարանային ցուցանմուշների ախտահանում:

ԲՀՊՏ-ի օրվա կապակցությամբ էկոկրթական հանդիպում է անցկացվել Վեդու ավագ դպրոցի 11-րդ դասարանցիների հետ: ԲՀՊՏ-ների դերի ու նշանակության հետ շեշտադրվել են նաև ՊՈԱԿ-ի ենթակայության տակ գտնվող պահպանվող տարածքները: Գիտելիքների ամրապնդման նպատակով անցկացվել են թեմատիկ խաղեր:

ԵՊՀ Կենսաբանության ֆակուլտետի բակալավրիատի և մագիստրատուրիայի մի խումբ ուսանողներ այցելել են «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի հրաշագեղ անկյուններից մեկը՝ Վահագնի և Աստղիկի ջրվեժներ:

Նկար 8

Էկոզբոսաշրջության կազմակերպման և զարգացման աշխատանքներ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ը իր կառավարման ներքո գտնվող բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում այցելությունների թույլտվություն և զբոսաշրջային գործունեություն իրականացնում է հիմք ընդունելով առկա սահմանափակումներն ու կանոնակարգերը: «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում, «Խոր Վիրապ» և «Գոռավանի ավազուտներ» պետական արգելավայրերում էկոզբոսաշրջության կազմակերպման և զարգացման հիմնական նպատակներն են՝ զբոսաշրջիկներին ծանոթացնել բնության արժեքներին, նպաստել էկոլոգիական դաստիարակությանը և կրթությանը, բնության հետ հարաբերությունների մշակույթի ձևավորմանը, բնական միջավայրում մարդկանց վարքականոնի չափորոշիչների մշակմանը, բնության նկատմամբ պատասխանատվության զգացման ձևավորմանը, որոնք էլ իրենց հերթին բնական և պատմամշակութային ժառանգության, էկոհամակարգերի պահպանության բարելավման, ինչպես նաև զբոսաշրջությունից հավելյալ եկամուտների ստացման, բնապահպանական և սոցիալ տնտեսական խնդիրների լուծման նախադրյալներ են ստեղծում:

Էկոզբոսաշրջության զարգացմանն ուղղված միջոցառումներն, ինչպես նաև զբոսաշրջային կազմակերպությունների և տուրօպերատորների հետ համագործակցությունն իրականացվում է հիմնվելով բնապահպանական սահմանափակումների, զբոսաշրջության նպատակով տարածքի օգտագործման հնարավորությունների և բնապատմական արժեքավոր տեղամասերում արգելոցային և արգելավայրային ռեժիմների պայմաններում թույլատրելի էկոճանաչողական, պատմամշակութային և գիտաճանաչողական զբոսաշրջության կազմակերպման հնարավորությունների վրա: Բոլոր աշխատանքները կատարվել են համաձայն 2024 թվականի տարեկան աշխատանքային ծրագրի:

Հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում զբոսաշրջային այցեր իրականացվել են «Խոսրովի անտառ» արգելոցի «Գառնի», «Խոսրով» և «Խաչաձոր» տեղամասերում գտնվող երթուղիներով: Այցելուների անվտանգության և արգելոցային ռեժիմի առանձնահատկություններով պայմանավորված «Կաքավաբերդ» տեղամասի որոշ երթուղիները փակ են այցելությունների համար:

Այցելուների անվտանգությամբ և արգելոցային ռեժիմով պայմանավորված՝ քայլարշավային երթուղիները պատշաճ կերպով վերահսկվում են, կազմակերպվում են աղբահանության աշխատանքներ, այցերը կանոնակարգվում են բնական էկոհամակարգերի վրա զբոսաշրջության հնարավոր ազդեցության բացառման նպատակով:

Հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում համագործակցության շրջանակներում իրականացվել են զբոսաշրջային այցեր «Արմջեո», «Ուան ուեյ տուր», «Արմենիա թրեվլ», «Համշեն տուր» և այլ կազմակերպությունների հետ համատեղ: Հաշվետու ժամանակահատվածում «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցն ունեցել է 664 այցելու: